

WSTĘP

„Wędrówką życie jest człowieka, idzie wciąż, dalej wciąż. Dokąd? Skąd?” — to pierwsze słowa jednego z wierszy Edwarda Stachury. Ten napisany kilka dekad temu tekst można odczytać ze współczesnej perspektywy w sposób szczególny. To już nie tylko (z perspektywy Erika H. Eriksona) wędrówka jednostki przez poszczególne epigenetyczne fazy rozwoju. To także dobrowolne bądź wymuszone, zamierzone bądź niechciane przemieszczanie się między regionami, krajami, kontynentami czy strefami czasowymi.

W globalizującym się świecie może to być skutek świadomego wyboru, poszukiwania wrażeń z przebywania w innej kulturze, z obserwowania rytuałów ludzi o innych wyznaniach. W innych przypadkach wędrówka jest skutkiem zawieruchy wojennej, waśni międzyetnicznych, co czyni z wędrowca uchodźcę. Często bywa także sposobem na poszukiwanie lepszego jutra, ekonomicznej stabilizacji, lepszego świata dla siebie i najbliższych, kiedy sytuacja socjoekonomiczna w miejscu dotychczasowego zamieszkania takie możliwości ogranicza lub odbiera.

Kiedy człowiek z wyboru bądź z przymusu staje się współczesnym nomadą, baumanowskim turystą bądź włóczęgą, to siłą rzeczy egzystuje z dala od swojej małej ojczyzny, w której wzrastał od kolebki, od obowiązujących w niej norm, zasad i wartości, od tego, co jest w niej synonimem prawdy, dobra i piękna, od tego, co znaczne i nieczne. Ten kod percepcji i wędrowania w rzeczywistości sprawia, że na kontakt z innym światem, inną kulturą nomada reaguje dynamicznie: dziecięcym zadziwieniem, zaskoczeniem, niejednokrotnie strachem, bezsilnością, a nawet przerażeniem. Jeżeli jest turystą, to może spokojnie i bezpiecznie wrócić do swojego matecznika, dzieląc się doświadczeniem kontaktu z innym socjokulturowym uniwersum. Jeżeli jest włóczęgą egzystującym w nowym *status quo* — nie ma wyboru, musi się dostosować do nowych realiów, w innym przypadku skazany będzie na niebyt.

Ten kontakt z odmienną od rodzimej społeczną rzeczywistością musi pozostawić ślad w świadomości nomadów. Rodzi to pytanie o strategię działania jed-

nostek w zmiennej, polifonicznej (bo wielokulturowej) rzeczywistości społecznej. Wśród wielu typologii tych strategii na szczególną uwagę może zasługiwać koncepcja elastycznego obywatelstwa (*flexible citizenship*) autorstwa amerykańskiej antropolog Aihwy Ong¹. Ong określa je jako „kulturową logikę kapitalistycznej kumulacji dóbr, podróży, przemieszczania się, które skłaniają jednostki do warunkowanego sytuacyjnie płynnego reagowania na zmienność społeczno-politycznych realiów”².

Bez względu na to, jakie strategie współcześni członkowie wielokulturowych zbiorowości ludzkich będą stosować w codziennym życiu, bez wsparcia przedstawicieli służb społecznych ich wędrówka będzie się cechowała zagubieniem, niepewnością, problemami w podejmowaniu właściwych decyzji. To wsparcie mogą oni otrzymać od pracowników placówek edukacyjnych czy instytucji świadczących specjalistyczne działania w obszarze opieki, wychowania, terapii, zaś w wyjątkowych sytuacjach także placówek resocjalizacyjnych. Innymi słowy, współcześni nomadzi potrzebują drogowskazów, wskazówek i podpowiedzi, które ich wędrówkę uczynią bezpieczniejszą. W każdym z takich działań (dotyczących funkcjonowania zarówno w wymiarze o charakterze powszechnym, jakim jest chociażby realizacja obowiązku szkolnego, jak i w sytuacjach trudnych, wymagających oddziaływań z zakresu wychowania i terapii), da się zauważyć immanentne, naprzemienne realizowanie dwóch modeli aktywności: diagnozowania i metodycznego działania.

Takie właśnie założenia stanowiły inspirację do organizacji konferencji naukowej pod hasłem: „Społeczeństwa wielokulturowe — dynamika, zmienność i nieprzewidywalność. Ku jakim strategiom w edukacji międzykulturowej?”. Wynikały one z potrzeby opisu oraz analizy fenomenu dynamiki współczesnych społeczeństw wielokulturowych, jej wpływu na funkcjonowanie jednostek, mniejszości, diaspor, jak i szerszych zbiorowości ludzkich. To szczególne wyzwanie dla osób zajmujących się zarówno polityką społeczną, oświatową czy pracą socjalną w wymiarze ogólnoteoretycznym, badawczym, jak również dla osób praktycznie realizujących działania z zakresu szeroko pojętej edukacji, opieki, wychowania czy resocjalizacji, w szczególności w kontekstach diagnostycznym i metodycznym.

Spotkanie odbyło się w maju 2014 roku i zostało zorganizowane przez zespół Katedry Edukacji Międzykulturowej przy współpracy Stowarzyszenia Wspierania Edukacji Międzykulturowej. Spotkanie praktyków i teoretyków miało na celu debatę nad kluczowymi obszarami z zakresu edukacji wielo- i międzykulturo-

¹ A. Ong, *Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality*, Durham 1999.

² Tamże, s. 6.

wej, w obrębie których poszukiwano praktycznych i metodycznych rozwiązań adekwatnych do warunków wielokulturowego Białegostoku. Wsparcie inicjatywy ze środków Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego poszerzyło formę spotkania o kontekst praktyczny w postaci warsztatów z edukacji międzykulturowej adresowanych do studentów, licealistów oraz dzieci w młodszym wieku szkolnym. Scenariusze warsztatów oparte były na strategiach edukacyjnych wypracowanych przez zespół Katedry Edukacji Międzykulturowej. Miały one na celu kształtowanie poczucia obywatelstwa, wzajemnego szacunku, uznania, tolerancji i zrozumienia, interakcji i dialogu w komunikacji z Innymi i ich kulturami.

Prezentowana publikacja ma na celu przybliżenie czytelnikom aktualnych wyzwań i problemów charakterystycznych dla społeczeństw wielokulturowych. Dodatkowym zamierzeniem jest przedstawienie propozycji modelowych rozwiązań w pracy edukacyjnej, opiekuńczo-wychowawczej i resocjalizacyjnej.

Książka składa się z czterech rozdziałów. Pierwszy, zatytułowany *Konteksty diagnostyczne*, jest próbą ukazania procesu diagnozowania w warunkach między- i wielokulturowości. Jednym z wątków podjętych przez autorów jest zjawisko migracji i konsekwencji z niego wynikających w skali mikro- i makrospołecznej. Prezentowane analizy dotyczą diagnozy przestrzeni rodzinnej, transmisji międzygeneracyjnej w warstwie przekazu wartości i postaw, specyfiki poszczególnych ról rodzinnych oraz sposobu funkcjonowania rodziny jako całego systemu. Kolejnym elementem, który znalazł się w tym rozdziale, są kompetencje do komunikacji międzykulturowej. Kształtowanie takich predyspozycji w toku procesu edukacji jest zadaniem ważnym z punktu widzenia potrzeb społecznych.

W drugim rozdziale, noszącym tytuł *Konteksty edukacyjne*, poruszono problematykę wyzwań kształtowania społeczeństw wielokulturowych z perspektywy instytucji szkoły. W zawartych w nim tekstach odnajdziemy zarówno perspektywę ucznia, jak i nauczyciela. Kształtowanie odpowiednich kompetencji poprzez realizację edukacji międzykulturowej jawi się tu jako imperatyw przestrzeni edukacyjnej. Ważnym elementem takich działań jest próba wypracowania adekwatnych rozwiązań systemowych na podstawie doświadczeń innych krajów przy jednoczesnym uwzględnieniu ich specyfiki społeczno-kulturowej. Zjawiska migracji, wspólnego funkcjonowania grup mniejszościowych i większościowych wydają się ważnym punktem analiz powyższej problematyki.

Trzeci rozdział, *Konteksty resocjalizacyjne*, jest poświęcony pracy z jednostkami niedostosowanymi społecznie w warunkach wielokulturowości. Odnajdziemy tu aspekty roli pedagogiki miejsca w pracy profilaktyczno-resocjalizacyjnej. Kolejną przestrzenią społecznego zainteresowania jest problematyka kształtowania kompetencji międzykulturowych kadry realizującej działania resocjalizacyjne w placówkach penitencjarnych. Jest to istotne między innymi w pracy z obcokra-

jowcami przebywającymi w izolacji więziennej. W rozdziale tym przedstawiona została również specyfika procesu diagnozowania realizowana w praktyce resocjalizacyjnej.

Ostatni rozdział, zatytułowany *Konteksty metodyczne*, jest próbą ukazania warsztatów pracy kierowanych do różnych pod względem wiekowym grup odbiorców. Spośród poszczególnych propozycji jest próba uwrażliwienia uczniów i studentów na problematykę międzykulturową. Próba wypracowania najbardziej efektywnych form pracy ma w perspektywie kreować powszechną postawę tolerancji, uwrażliwienia na odmiennność, która będzie gwarantem prawidłowego przebiegu procesu tworzenia się społeczeństwa wielokulturowego. Prezentowane rozwiązania metodyczne są dobrym przykładem aplikacji praktycznych wykorzystujących wypracowane koncepcje teoretyczne z zakresu edukacji międzykulturowej.

Jest to zatem tom, w którym w szerokim kontekście kulturowym przeanalizowano pedagogiczne *praxis*. Zamierzeniem autorów było przybliżenie efektów własnych badań, przemyśleń i analiz teoretycznych. Jeżeli udało się pobudzić czytelników (zwłaszcza pedagogów, edukatorów czy terapeutów) do refleksji nad miejscem jednostki w wielokulturowym społeczeństwie czy własnym warsztatem pracy, to cel niniejszej publikacji został osiągnięty.

Tomasz Bajkowski, Krzysztof Sawicki, Urszula Namiotko